

FARZ, VACİP, Sül;NET, Mül;STEHAİ, Mül;BAH, MEKRUH VE HARAM KAVRAMLARI[1] İnsan başıboş yaratılmamıştır. Yaptıklarından sorumludur. Çül;nkül; insan, insan olmanın, diğër bir deyişle yërüzül;nde Allah’ın halifesi olmanın sorumluluğünü taşımaktadır. Kur’ân-ı Kerim’de şëyle buyrulmaktadır: إِنَّاعَرَضْنَاالْأَمَانَةَعَلَىالسَّمَوَاتِوَالْأَرْضِوَالْجِبَالِفَأَبَيْنَأَنيَحْمِلْنَهَاوَأَشْفَقْنِمِنْهَاوَحَمَلَهَاالْإِنسَانُإِنَّهُكَانَظَلُومًاجَهُولًا& “Şül;phesiz biz emaneti güklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklünü istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklüdi. Çül;nkül; o çok zalimdir, çok cahildir.” (Ahzab, 33/72) İnsanın yüklüdiğüi emanet; başta akıl, irade ve iradeyi serbestçe kullanmanın gerektirdiğüi sorumluluk ve dîni gürevlerdir. Bu ayet-i kerimenin yanında insanın yüzül;nde Allah’ın halifesi olduğünu açıklayan ayetler de bulunmaktadır (mesela Bakara, 2/30). Bunlar güzününe alındığüi zaman daha iyi anlaşılaçağüi gibi insan, akıl, fikir ve ruh sahibi olarak yüzül;nde Allah’ın halifesi sıfatıyla sorumluluk sahibi kılınmıştır. Bu sorumluluğün bir sonucu olarak insanın yaptığı her hareketin, süylediğüi her süzün ve sergilediğüi her davranışın bir anlamı ve sonucu vardır. İnsanın ortaya koyduğü süz, fiil ve davranışlar anlamsız ve sonuçsuz değildir. Niyetine ve samimiyetine güre kişüi yaptığı davranışlardan ya sevap alır ya günah kazanır. Kur’ân-ı Kerim’de şëyle buyrulmaktadır: وَلاَتَقْفُمَالَيْسَلَكَبِهِعِلْمٌإِنَّالسَّمْعَوَالْبَصَرَوَالْفُؤَادَكُلُّأُولـئِكَ&

[illegible]

fıkıh terimleriyle karşılaşılır. Dini bilgilenme esnasında sık sık karşılaşılan bu terimlerin tam karşılığını bir çoğumuz yeterince bilmeyiz. İşte burada Müslüman olarak bilmemiz gereken bazı temel terimleri açıklamaya çalışacağız. Fakat önce şunu ifade edelim ki, Müslüman’n sergilediği her davranışın, söylediği her sözün ve yaptığı her hareketin sonucu, mutlaka bunları anlatan terimlerden birisi içine girmektedir. İslam’n, dinen sorumlu olabilecek durumdaki kişilerden bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını istemesi, bu isteğin kesin ve bağlayıcı olup olmaması, bu isteği bildiren delilin, Kur’an ve Sünnette yer alması ve belli bir anlamı göstermesinin kesin olup olmaması yahut mükellefin onu yapıp yapmamakta serbest bırakılıp bırakılmaması gibi kriterlere göre belirlenen bu terimler, genellikle farz, vacip, sünnet, müstehap, mübah, mekruh ve haram şeklinde yedi kısma ayrılır. Bunlar, dinen sorumlu konumdaki kişinin ortaya koyduğu eylemleri, dini sorumluluğu açısından anlatan terimlerdir. Bu terimlerden Müslümanın yapması gerekenleri anlatanlar, kuvvetliden zayıfa doğru farz, vacip, sünnet ve müstehaptır. Zayıftan kuvvetliye doğru yapılmaması gerekenleri anlatanlar ise, tenzihen mekruh, tahrimen mekruh ve haramdır. Bu iki gurubun arasında da yapılması veya terk edilmesi hususunda herhangi bir dini yükümlülük bulunmayan fiil ve davranışları anlatan mübah terimi bulunmaktadır. Hiçbir sözümüz ve davranışımızın sonucu, bunların dışında kalmaz. Ağzımızdan çıkan her sözün ve sergilediğimiz her davranışın sonucu mutlaka bunlardan biri içinde yer alır. Bu bakımdan Müslümanın, daima İslâmî duyarlılıkla hareket ederek söz ve eylemlerinin, dinen yasaklanmış bulunan alana girmemesi hususunda özen göstermesi gerekir. DİNİ HÜKÜMLERİN KOYUCUSU İnsanı yaratan Allah’tır. Onun için neyin hayırlı neyin zararlı olduğunu en iyi bilen de odur. Emrettiklerinde insanlar için muhakkak hayır, yasaklarında da muhakkak zararlar vardır. Bize düşen bunlara sarılmaktır. Dinimizin iki temel kaynağı, Kur’an ve Sünnettir. İcma, kıyas ve diğer deliller temelde bu iki kaynağa dayanır. Hz. Peygamber dünya hayatına veda etmeden önce müminlere şu uyarıda bulunmuştur:

 َقَدْ
تَرَكْتُ
فِيكُمْ مَا
لَنْ
تَضِلُّوا
بَعْدَهُ إِن
ِاعْتَََصَمْتُمْ بِهِ
كِتَابُ
اللهِ “Size öyle bir şey bırakıyorum ki ona sıkı sarıldığınız sürece doğru yoldan asla sapmayacaksınız: Allah’n kitabı.”[\[2\]](#) Kur’an ve Sünnette yer alan hükümlerin doğruluğuna ve geçerliliğine inanmak, Müslüman olmanın gereğidir. Mesela Müslümanın, şartlarını taşıyanlar için namazın, Ramazan orucunun, zekatın ve haccın farz oluşuna; haram kılınan hususlardan sakınılmasına inanması ve bunları kabul etmesi, mümin olmasının bir gereğidir. Allah ve Rasulü neyi emretmiş ve neyi yasaklamış ise, Müslümanların bunların doğru ve gerekli olduğuna inanması, sonra da gücü yettiğinde bunlara uymaya çalışması dini bir zorunluluktur. İslam’da bir şeyi helal kılma veya haram kılma, diğer bir ifadeyle helal ve haram kriterlerini belirleme yetkisi, sadece Allah ve Rasulüne mahsustur. Bu itibarla insanlar, Allah ve Rasulünün açık bir şekilde haram kıldığını helal yapamayacakları gibi helal kıldığını da haram

yapamazlar. Bu bakımdan özellikle helal ve haramlara ilişkin olarak neyin doğru neyin yanlış olduğu hususunda keyfi değerlendirmelere girmek, heva ve hevese bağlı görüşler ileri sürmeç İslam’la bağdaşmaz. Zira belirttiğimiz gibi helal, haram ve farz kılma ve bunlarla ilgili kriterler koyma yetkisi yalnızca Allah ve Rasulüne aittir. Dolayısıyla Allah ve Rasulü tarafından hükümü açıkça ortaya konanlardan başka bir takım farzlar belirleme veya haramlar koyma yetkisinin hiç kimseye verilmediği gerçeğini unutmamak gerekmektedir. Buna göre hiç kimse keyfi olarak kendince haramlar ve helaller belirleyerek Allah ve peygambere isnat edemez.

Kur’ân-ı kerim’de şöyle buyrulmaktadır:

وَلاَ

تَقُولُواْ

لِمَا تَصِفُ

أَلْسِنَتُك

15;مُ الْكَذِبَ

هَـذَا

حَلاَلٌ

وَهَـذَا

حَرَامٌ

لِتَفْتَرُو

75; عَلَى اللّهِ

الْكَذِبَ

إِنَّ

الَّذِينَ

يَفْتَرُونَ

عَلَى اللّهِ

الْكَذِبَ

لاَ

يُفْلِحُونَ

 “Kendi yalanınızı (adeta) Allah’a isnat ederek öyle dilinize geldiği gibi yalan yanlış ‘Bu helaldir, şu haramdır’ demeyin; çünkü haberiniz olsun, Allah’a yalan isnat edenler asla kurtuluşa eremezler!” (Nahl, 16/116). Bir

hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: ‏ ‏

‏إِنَّ

الْحَلَالَ

بَيِّنٌ

وَإِنَّ

الْحَرَامَ

بَيِّنٌ

وَبَيْنَهُمَا

مُشْتَبِهَاتٌ لَا

يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ

مِنْ

النَّاسِ

فَمَنْ

اتَّقَى

الشُّبُهَاتِ ‏
‏اسْتَبْرَأَ
‏ ‏لِدِينِهِ ‏
‏وَعِرْضِهِ ‏
‏وَمَنْ
وَقَعَ فِي ‏
‏الشُّبُهَات
ِ ‏ ‏وَقَعَ فِي
الْحَرَامِ
كَالرَّاعِي ‏
‏يَرْعَى
حَوْلَ ‏
‏الْحِمَى ‏
‏يُوشِكُ أَنْ
‏ ‏يَرْتَعَ ‏
‏فِيهِ أَلَا
وَإِنَّ
لِكُلِّ
مَلِكٍ ‏
‏حِمًى ‏
‏أَلَا
وَإِنَّ
حِمَى
اللَّهِ
مَحَارِمُهُ
أَلَا
وَإِنَّ فِي
الْجَسَدِ ‏
‏مُضْغَةً ‏
‏إِذَا
صَلَحَتْ
صَلَحَ
الْجَسَدُ
كُلُّهُ
وَإِذَا
فَسَدَتْ
فَسَدَ
الْجَسَدُ
كُلُّهُ
أَلَا وَهِيَ
الْقَلْبُ "Muhakkak ki,
haramlar apaçık bellidir, helaller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında (haram veya
helal olduğu) şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda,
kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da korumuş olur. Kim de
şüpheli şeylere dalarsa harama düşmüş olur, tıpkı koruluğun etrafında
sürüsünü otlatan çoban gibi ki, her an koruluğa düşebileceğ
durumdadır. Haberinizi olsun, her melikin bir koruluğu vardır, Allah'ın koruluğu da haramlarıdır.

[illegible]

Kur'an'dan sonra şerhler; delillerin ikincisi olarak kabul edilir.

Mstahap Sözlük anlamı itibarıyla hoşlanılan, sevilen, sevimli olan, tercih edilen şey anlamına gelen Mstahap, fıkıh terimi olarak Peygamber Efendimizin bazen yaptıkları ve bazen da terk ettikleri ibadetler ve ibadetlere ilişkin bazı hususlar ve bir takım davranış ve işlerdir. Kuşluk namazı gibi. Bu bir nevi mstahap olmayan sstahap'tır. Peygamber Efendimiz, mstahap olarak ifade edilen bazı şeyleri sevmiş ve kendi hayatında uygulamıştır. İlk kuşak Mstahaplar da bunları seve seve yapmışlar ve bunların yapılmasını öğütmişlerdir.

Mstahap olan şeye, sevap kazandırıcı olup yapılması istendiğinden mstahap; mendup ve fazilet, farz ve vacib mstahap üzerine ilave olarak yapıldığı mstahap; in nafile, kesin bir emre dayanmaksızın sadece bir sevap isteği ile yapıldığı mstahap; in tatavvu, gmsal ve mstahap; ye değer bir iş olduğu mstahap; in de edeb denmiştir. Mstahap olan şeyin yapılmasında sevap vardır. Terk edilmesinde dini bir ceza ve kınanma mstahap; z konusu değildir. Mstahapın terk edilmesi, daha iyi ve gmsal olanın terk edilmesi anlamına gelmektedir. Herhangi bir zorunluluk olmaksızın yapılması teşvik edilen ve mstahap; zendirilen şey anlamına gelen mendup da bazen sstahap ve mstahap terimleri ile ifade edilir. Mendub işleyen sevap ve mstahap; kafata hak kazanır; terk eden ise kınanmaz. Mstahap; h Sstahap; kte mstahap; ıklanan, mstahap; ığa konan, salıverilen, helal; l kılınan gibi anlamlara gelen mstahap; h, yapılması ve yapılmaması dinde caiz gmsal; len şeydir. Ne yapılmasında, ne de yapılmamasında gmsal; nah vardır. Helal olan bir yiyeceği yiyip yememek gibi. Dinen sorumlu kişinin mstahap; bahı yapması veya yapmaması sevap veya gmsal; nahı gerektirmemekle birlikte mubah olan şeylerin iyi niyetle, mstahap; zgelimi haramdan sakınmak niyetiyle işlenmesi halinde işleyen sevap kazanır. Mesel; mstahap; , mstahap; alışıp helal rızık kazanmak amacıyla zamanında yatıp uyumak ve dinlenmek, mstahap; dete hazırlanmak amacıyla yemek mstahap; mek mstahap; yledir. Mstahap; bah bazı şeylerin terk edilmesi, kişinin sağlığına zarar verecek veya sorumluluklarını yerine getirmesini aksatacak olursa; bu takdirde mstahap; bahın terk edilmesiyle gmsal; naha girilir. Mesela sağlığını tehlikeye dmsal; şmsal; recek derecede yememek mstahap; memek mstahap; yledir. Hakkında mstahap; bir dini yasaklama ve kısıtlama bulunmayan hususlar, dinen mstahap; bah kapsamına girer. Fıkıhın genel kuralları mstahap; inde yer alan, 'Eşyada asıl olan mstahap; bah olmaktadır' kmsal; lli kaidesi, bunu ifade etmektedir. Helal ve caiz terimleri de mstahap; oğunlukla bir şeyin mstahap; bah olduğunu anlatmak mstahap; in kullanılmaktadır. Buna gmsal; re bir şey, dinin mstahap; ık bir hmsal; kmmsal; ne, yasağına ve ilkesine aykırı olmadık mstahap; a helaldir, meşrudur. Sstahap; kte, mstahap; mkmsal; n olmak, serbest olmak ve ge mstahap; erli olmak anlamlarına gelen caiz kelimesi; bir fıkıh terimi olarak, bir mstahap; z veya davranışın dinen yapılmasına mstahap; saade edildiğini ifade eder. Cmsal; iz, mubahtan daha kapsamlı bir terim olup, farz, vacip, mendub, mubah ve tenzihen mekruhu mstahap; ine alacak şekilde geniş bir kullanım alanına sahiptir. Mekr; h Sstahap; kte sevilmeyen, hoşlanılmayan, kmsal; tmsal; gmsal; rmsal; len ve hoş gmsal; rmsal; lmeyen şey anlamına gelen mekruh, bir fıkıh terimi olarak, dinen kesin ve bağlayıcı olmayan bir tarzda yapılmaması istenen şey demektir. Mekruh iki kısma ayrılır: Tahr; men mekruh, harama yakın olan mekruhtur. Tenz; hen Mekr; h ise, helala yakın olan mekruhtur. Aslında tahrimen mekruhun da haram gibi yapılmaması kesin ve bağlayıcı olarak istenmiştir. Ancak, bunu isteyen delil, haramı belirleyen delil kadar kesin değildir. Tahrimen mekruh, sonu mstahap; bakımından harama yakın derecede bulunduğu mstahap; in buna amel; haram da denilmiştir. Yani tahrimen mekruhun işlenmesi neredeyse haram hmsal; kmmsal; ndedir. Bu sebeple tahrimen mekruhu işlemek, haram bir fiili işlemek gibi dinen gmsal; nah ve cezayı gerektirir; bunlardan uzak durmak ise dinen

ve sevaba vesiledir. Ancak inançla; yâni; haram ile tahrimen mekruh arasında fark vardır; haramı inkar eden kişi dinden ıktığı halde tahrimen mekruhu inkar eden dinden ıkmış olmaz, bid'at sahibi olarak gârlıdır. Tenzihen mekruh olan bir şey ise, helale yakındır. Dinin herhangi bir bağlayıcılığı olmaksızın yapılmaması istenen hususlar genellikle tenzihen mekruh kapsamına girmektedir. Tenzihen mekruhun işlenmesi, dinin gâlnah ve cezayı gerektirmemekle birlikte bunlardan kaçınmak, sevap kazandırıcı olup dinin gârlıdır. Dinî duyarlılığı olan faziletli kişiler bundan kaçınırlar. Fıkıh kitaplarında bir kayda bağlanmaksızın mutlak olarak mekruh diğer bir deyişle kerahatten sâz edildiği zaman, bundan genellikle tahrimen mekruh kastedilir.

Haramın yapılmaması keskin bir delille kesin ve bağlayıcı bir şekilde yasaklanan şeye haram denir. Haksız yere adam öldürmek, zina etmek, hırsızlık yapmak, içki içmek, kumar oynamak, domuz eti yemek, anne ve babaya karşı gelmek gibi. Bir şeyin yapılması, kullanılması, yenilip içilmesi kesin bir delille yasaklanmış ise, bunların yapılması dinen haram olur. Haramı işleyen kimse ceza ve azabı hak eder. Dini duyarlılığı sebebiyle haramdan kaçınan kişi ise sevap kazanır. Haramı inkâr eden dinden ıkar. Aynı şekilde haram olduğu kesin olarak bilinen bir şeyi helal saymak da insanı dinden ıkarır. Haramların işlenmesi, Allah'ın koyduğu sınırların ığnenmesi demektir. Bu bakımdan haramlardan kesinlikle uzak durmak gerekmektedir. Haramlara fârsuzca dalmak, Yâni; Allah'ın gazabına yol açabilir. Sanki hiçbir şey olmayacakmış gibi bir rahatlık içerisinde haramlara dalmak, bir Mâslıman için en büyük felaketlerdendir. Bu bakımdan haramlara karşı tavır almayan ve bu konuda dikkatsiz davranan kişilerin gerçekte takvaya ulaşabilmeleri mümkün olmaz. Allah'ın koyduğu sınırların korunması ve bunların ihlal edilmemesi Mâslıman açısından son derece önemlidir. Haramlar, kişiyi ateşe gârlıdır. Bunlar, dünyaya ve âhirette huzursuzluk kaynağıdır. SONUÇ: Her şeyi bilen yalnızca Allah'tır. Allah'tan başka herkesin bilgisi, sınırlıdır. Bununla birlikte İslam dini, insanın ilim öğrenmesi için gerekli bilmeyi yolları açmıştır. İlim öğrenmek için, zaman, mekan, yaş sınırı koymamıştır. Erkek ve kadın herkese beşikten mezara kadar ilim öğrenmeyi farz kılmıştır. Kişinin hayatının her aşamasında ve her safhasında asla ilimden kopmamasını istemiştir. İslam dini, ilim öğrenmeyi ve ilim öğretmeyi ibadet kabul etmiştir. İbadete gârlı; sterilizasyon; zenin ilim öğrenirken ve öğretirken de gârlı; sterilizasyon istemiş, alimlerin kalemlerinden akan mürekkebin şehitlerin kanlarına denk olduğunu bildirmiştir. Uzmanlık gerektiren işlerde, mutlaka gerekli bilgilerle donandıktan sonra işe başlamayı tavsiye eden dinimiz, yalın bilgiye değil, yaşanan bilgiye önem verir. Mâslımanın gârlı; hayatıyla ilgili dini bilgileri içeren ilmihal kitapları, dini hayatımızda çok önemli bir yer tutar. İşte burada açıklamaya geçelim; alıştığımız dini terimler, ilmihal kitaplarının alfabesi mahiyetindedir. Bu bakımdan bunların doğru bir şekilde bilinmesi, mümkün; minler içeren çok önemlidir.

[1] Bu bölümün, Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı Dr. Ekrem KELEŞ tarafından kaleme alınmıştır. [2] İbn Mace, Menâsik 84, III, 1025. Ebû Davud, Menâsik 57, II, 462. [3] Mâslıman, Mâslıman; kat 107. II, 1219-1220; Buhari, İman 39, I, 19, Bâslıman; ' , 2, III, 4.

[İslam ve Hayat, Güncel Vaaz ve Hutbeler](#)